

Wokół pomocy i ratowania Żydów na okupowanych ziemiach polskich – nowe ujęcia

Kwestia polskiej pomocy dla Żydów w czasie Zagłady wydaje się być najlepiej przebadanym tematem w polskiej historiografii, zwłaszcza ostatnich dwóch dekad. Jednak dotychczasowe badania przynosiły szczątkową wiedzę i bardzo często podporządkowane celom ustalenia liczb pomagających i otrzymujących pomoc oraz ukazania cierpienia i strat poniesionych przez Polaków, którzy mimo restrykcji ze strony okupanta i nie zważając na możliwe konsekwencje, ratowali Żydów. Mimo więc ogromnej skali zainteresowania badawczego (i nie tylko) tematem Polaków pomagających Żydom w czasie okupacji, wciąż brak jest publikacji ukazujących ten problem w szerokich kontekstach uwarunkowań okupacyjnych, uwzględniających specyfikę i jakość pomocy, sieci społeczne, zagrożenia czy kwestie logistyczne, a także samą codzienność i dynamikę relacji między pomagającymi a otrzymującymi pomoc.

Celem niniejszego projektu jest nowe, krytyczne, zróżnicowane i tematyczne spojrzenie na kwestię pomocy Polaków dla Żydów w okresie okupacji niemieckiej na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Zamiast skupiania się wyłącznie na liczbach i skali pomocy Żydom oraz skali niemieckich represji, należy spojrzeć na pomoc nie tylko historycznie, ale przede wszystkim socjologicznie i psychologicznie, co pozwoli na uchwycenie jak najszerszej różnorodności zjawisk i problemów związanych z pomaganiem i opisanie ich istoty: od incydentalnych, indywidualnych przypadków bezinteresownej pomocy, poprzez kwestię krótko- lub długoterminowej pomocy bezpłatnej oraz płatnej, do pomocy zorganizowanej w ramach sieci społecznych czy organizacji podziemnej. Porównamy pomoc udzielaną przez różne grupy społeczne, zarówno w miastach, jak i na wsi, skupiając się na motywacjach, logistyce pomagania (w tym finansach), wzajemnych relacjach w ramach sieci społecznych oraz postrzeganiu pomocy. Innymi słowy, celem projektu jest opisanie – przy uwzględnieniu kontekstu historycznego, społecznego, kulturowego i przestrzennego okupacji – różnych wzorców i mechanizmów związanych z pomaganiem.

Efektom projektu będzie tom studiów, z artykułami będącymi analizą – dokonaną na podstawie materiałów archiwalnych – wybranych tematów oraz innych, które pojawią się w trakcie badań. Potraktowanie pomocy jako szczególnej, skrajnej sytuacji i dynamicznej relacji między ludźmi pozwoli na postawienie uniwersalnych humanistycznych pytań o funkcjonowanie człowieka w sytuacjach krańcowych, a włączenie metodologicznych perspektyw z dziedzin takich jak socjologia i psychologia – na nowe ujęcia tematu ratowania Żydów. Uważamy, że przy takim nagromadzeniu zmitologizowanych narracji historiograficznych, wykorzystywanych instrumentalnie w dyskursie publicznym do celów propagandowych, politycznych i więziotwórczych, najwyższy czas na nowe spojrzenie na kwestię ratowania Żydów przez Polaków i próbę syntezy właśnie. Projekt również stanowić może w przyszłości nowy polski wkład do tematyki pomocy Żydom podczas Zagłady w okupowanej Europie, a zwłaszcza do refleksji nad problemami sprawczości/bierności/strategii przetrwania, obecnej w badaniach nad Holocaustem w innych krajach.